ئەریك فرۆم...
((فەیلەسوفێك دژی ئارەزووی رق و كینە))

وائل ئەلبشیر
وەرگێڕانی لەعەرەبیەوە: سەنگەر رەمزی زراری–هەولێر

دەروونـزان و فەیلەسـوفی ئـەڵمانی (ئـەریك فـرۆم) بەیـەكێك لـەدەروونناس و فەیلەسـوفەكانی سـەدەی بیسـتەم، دادەنرێـت گرنگیەكەشـی لەوەدایـە، كـەتوانی تیـۆرە كۆمەڵایەتیـەكانی كـارل مـاركس و تیـۆرە دەروونیـەكانی (سیگۆند فرۆید) تێكەڵ بەیـەكتر بكات، لـەپێناو گەیشـتن بەبیرۆكـەی (ئـازادی مـرۆڤ) و لێكدانەوەی ئەو كۆسپ و رێگریانەی دێنە بەردەم ئەو ئازادییە، بە تایبەتیش مرۆڤی چاخی نوێ، ئەو مرۆڤەی لەسەردەمی رێنسانسەوە تووشی (نامۆیی) بووە لەسەر هەردوو ئاستی (تاكی و كۆمەڵی).

ئـەریك فـرۆم لەژیاننامـەی تایبـەتی خۆیـدا بەناونیشـانی (لـەنێوان رێچـكەكانی وەهمـدا-١٩٦٢)، بـاس لـەدوو رووداو دەكـات كەلـەكاتی تەمـەنی هەرزەكاریـدا روویانـداوەو كاریگـەری زۆریـان لەسـەر هەموو ژیانی هەبووە.

رووداوی یەكەمیان لەتەمـەنی دوانزەساڵیی بووەو ئەوی دیكەشیان لەتەمەنی چواردە ساڵیدا.

یەكـەمیان پەیوەنـدی بـەو كچـە جـوان و سـەرنج راكێشـەوە هـەبوو، كـە خێزانەكـەی ئـەوانی دەناسـی و هاورێیـەتی دەكـردن، ئـەم كچـە تەمـەنی بیست و پێـنج سـاڵان بـوو، هەسـتێكی ناسـك و خـەیاڵێكی فراوانـی هـەبوو، ئـەویش لـەو تـابلۆ زەیتیانـە دەردەكـەوت، كەوێنەی دەكێشان، تەنها لەگەڵ باوكیدا دەژیاو پێشتر خوازبێنی كورێكی گەنجی رەتكردبووەوە، ئەریك فرۆم بەم تەمەنە بچووكەی خۆیەوە، خۆشەویستی ئەم كچەی چووە دڵ، پاشان فرۆم كەزانی كچەكە خۆی كوشتوە، توشـی نائارامیـەكی گـەورەبوو، هـۆی خۆكوشـتنی كچـەكەش، مردنـی بـاوكی بـوو، هـەر لەبەرئەمـەش وەسیەتی كردبوو كەبەتەنیشت باوكیەوە بنێژرێ. لەو كاتـەدا ئـەریك فرۆم، هـەمان ئـەو پرسیارەی لـەخۆیكرد كەهەر یەكێك لەئێمە لەحاڵەتێكی وەهادا لـەخۆی بكات (بۆچـی)، فـرۆم هەنـدێ لەوەڵامـەكانی ئـەم پرسـیارە، یاخود وردتر چەند بەشێكی وەڵامەكانی ئەم پرسیارەی لای فرۆید بەدیكرد.

بەڵام رووداوی دووەم، زۆر گەورەترو كاریگـەرتربوو لـەوەی یەكـەم، ئـەو رووداوەش (جـەنگی یەكـەمی جیهانی)بوو.

لـەم جەنگـەدا ئـەریك فـرۆم سـەرنجی ئەوەیـدا، كەتوندوتیـژترین بیرۆكـەی دەمـارگیری نەتـەوەیی بـەكاردەهێنرێت، ئـەو گوێبیسـتی ئـەو هوتافانـە بـوو، كـەدەیانگوت، ئێمـەی ئـەڵمان (بەتایبـەتیش ئەڵمانیـە مەسیحیەكان) بەرێزو شكۆمەندین، ئەوان (ئینگلیزەكان و هاوپەیمانەكانیان) گەمژەو بەكرێگیراون.

ئـەم رقلێبوونـەوەو ئارەزوكردنـە بـۆ شـەڕ فرۆمـی راچـڵەكاندو هەوڵیـدا لـەم حاڵەتـە (ناعەقلانیـە)، یـان بەمانایـەكی دی لـەم حاڵەتـە (نـا عەقلانیـەی رەفتـاری بەكۆمـەڵ) تێبگـات. ئـەمجارەیان هەنـدێ لەوەڵامـەكانی ئـەم حاڵەتـەی لەنوسـینەكانی (كـارل مـاركس)دا دۆزییەوە.

فرۆم دەردونزانی لـەزانكۆی (هایدلبرج) خوێنـدوەو لەسـاڵی (١٩٢٢) هـەر لـەوێ بروانـامەی دكتـۆرای بەدەسـتهێناوە، پاشـان وەكـو پزیشـكێكی دەروونـی كاریكردوە، لەساڵی (١٩٣٤) ئەریك فرۆم وەكو چەندان بیرمەنـدو زانـای دیكـەی ئـەڵمانی، نیشتمانەكەی خـۆی جێـدێڵێت و لەترسـی حـوكمی (نـازی)یـەكان، دەچـێتە وڵاتە یەكگرتوەكانی ئەمریكا.

ئەگـەر سـەیری فەلسـەفەكەی ئـەریك فـرۆم بكـەین، دەبیـنین كـە تێكەڵاوییەكـە لـەنێوان ئـەو دەردونزانیـەی كەفرۆیـد بەتایبـەت پـەیرەوی لێـدەكرد، لەگـەڵ ئـەو فەلسەفە كۆمەڵایەتیەی (كارل ماركس) پەیڕەوی دەكرد، سـەرەڕای ئەمـەش پەنجـەی دەخستەسـەر نەسـت و پاڵنـەرە بایەلۆژیـەكان و كارتێكـەرە دەردونیـەكان و هۆكـارە كاریگـەرە كـانیترو دەیكردنـە پێوانـە لەسـەر مرۆڤی چاخی نوێی.

لـەو لایەنـەوە رەفتـاری لەگـەڵ بیرۆكـەی فرۆیـدا دەكرد، كە جەخت لەسەر كاریگەری بایەلۆژی دەكاتەوە لەسەر تاك، لەكاتێكدا لـەوێوە رەفتاری لەگەڵ بیرۆكەی ماركسدا دەكرد، كەجەخت لەسەر كاریگەری كۆمەڵگە

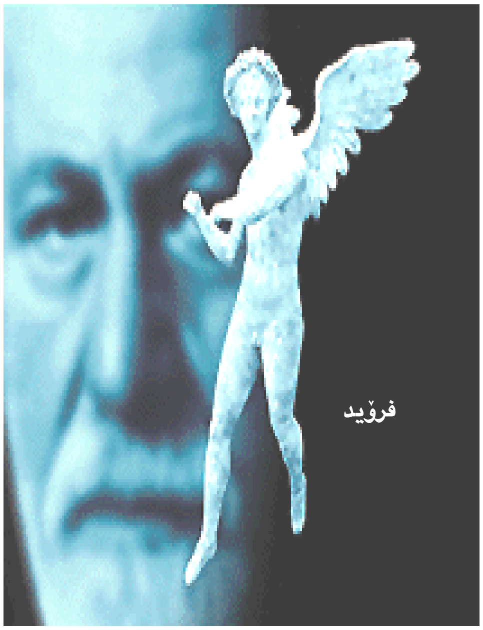

(بەتایبەتیش سیستمە ئابوریە باوەکانی ناو ئەم کۆمەڵگایانە) دەکات لەسەر کەسایەتی. لەوانەیە شتێکی نوێ، کەفرۆم خستبیە سەر ئەم تێکەڵکردنە (بیرۆکەی ئازادی) بێت، کەئەو بەتایبەتمەندیەکی ستینترالی دادەنێت لەسروشتی مرۆڤایەتیدا.

فرۆم جەخت لەسەر راستی تێروانینەکانی(فرۆید) دەکاتەوە، لە پێداگیریەکەی لەسەر ئەوەی، کەکاریگەری بایەلۆژی، تاکە کاریگەرییە بۆبەخشین و دروستکردنی هاوشێوەی ئاژەڵەکان، یان بەلایەنی کەمەوە ئەو ئاژەڵانەی خاوەن پێکهاتەیەکی سادەنا، ئەو وای دەبینێ کە کێشەی (ئازادی) پەیوەندی بەئاژەڵەوە نییە، بەڵکو بۆ ئەوانە غەریزەکانیان هەموو کارەکانیان دەگرنە ئەستۆ، بۆ نموونە سەگەکان پێویستیان بەهیچ هۆکارێك نییە، بۆ دیاریکردنی داهاتویان و کارو پیشەکانیان، چونکە ئەوان هەرچیەك بکەن لەسەگ زیاتر نین

هەروەها بۆ جەختکردنەوەی کاریگەری کۆمەڵگای ئابوری چینایەتی پشتی بەمارکس دەبەست.

فرۆم کۆمەڵگە کلاسیکیەکانی چاخی ناوەراستی بەنموونە دەهێنایەوە، کەبارودۆخیان زۆر جیاواز نەبوو لەحاڵەتی سەگ، ئەگەر باوکێك جوتیاربا، بەسروشتی خۆی، کورەکەش دەبووە جوتیار، یاخود ئەگەر پادشا با، کورەکەشی دەبوو بەپادشا، تەنها لە هەندێ حاڵەت نەبێ، کەهەندێکیان بەدوای هۆکارێکدا دەگەران، بۆ گۆڕینی چارەنووسە نیمچە سەپاوەکەیان.

ئەمرۆ کەئێمە دەروانینە ژیان لەچاخەکانی ناوەراست، حوکمی ئەوەیان بەسەردا دەدەین، کەوەکو ئاژەڵ ژیاون، بەئاسانی دەتوانین ناتەواوی ئەو ئازادییە بەدی بکەین، کەلەئەنجامی هۆکارە بایەلۆژی و کۆمەڵایەتیەکان کەوتۆتەوە. ئاشکرایە کە نموونەی ئەمجۆرە ژیانەش، سیستەم و مانایەکە، هیچ گومان و کێشەیەکی رۆحی لەبارەیانەوە بەدی ناکرێت، بەکورتی ژیانێکی جێگیرەو هیچ تەنگ و چەڵەمە و کێشەیەکی تێدا نابینرێت، لەپێناو گەران بە دوای شوناس و خوددا. فرۆم ئەوەشی دەخاتە سەر، کەئەگەر ئارەزووە وێرانکەرەکانی مرۆڤ رووبەرووی هەر کۆسپ و تەگەرەیەك بوونەوە، ئەوا تاك لەناخەوە تووشی هەرەسهێنانی دەروونی دەبێت، باشترین نموونەش بۆ ئەمە خۆکوشتنە لەگەڵ ئەمەشدا هۆکاری تر هەنکەدەروون وێران دەکەن و کاریگەرییان کەمترە، لەوانە: نەخۆشی دەروونی و (هەندێجار) ئەندامی، خوگرتن بەمادە بێهۆشکەرەکان و مەی (ئەگەر لەکاتی خۆشیشدا بێت) لەوانەیە بگۆڕدرێ.

بەمشێوەیە فرۆم تێوری (ئارەزوو بۆ مردن)ی لای فرۆید بە جۆرێکی تر هەڵگێڕایەوە، ئەو دەڵێت (هەرەسهێنانی خود، تەنیا هەرەسهێنانێکی نائومێدانەیە، نەك ئارەزوو بۆ مردن)، بەڵام رێگای سێهەم تێکەڵاوکردنێکی میکانیکیە، فرۆم ئەم رێگایە بەوە لێکدەداتەوە کە هەوڵی دەسەڵاتدارانەیە بۆ راکردن و خۆحەشاردان لەپەنای هەرەمی دەسەڵات، بەپێچەوانەی جەختکردنەوەی یەکسانی لەناو کۆمەڵگەدا.

کاتێکیش (تاك) هەوڵی راکرد دەدات، تێکەڵ بەکولتورێکی کۆمەڵی دەبێت، نموونەش بۆ ئەمە، بێئومێد بوون و نغرۆبوونیەتی لەبەئەنجام گەیاندنی هەرکارێك، کە کۆمەڵگە ئەنجامیدەدا، وەکو سەیرکردنی تەلەفزیۆن، یان جلپۆشین و قسەکردن و بیرکردنەوە، بەهەمانشێوەی هەر تاکێکی تری ئەو کۆمەڵگایە، لێرەشەوە مرۆڤ خۆی لەناو ئەم جەنجاڵیە وندەکات و هیچ هاندەرێکیش نییە وایلێبکات، بەدوای ئازادییەکاندا بگەرێت و بەرپرسیارێتی هەڵبگرێت (رەنگە هەر ئەم رێگایەش گەورەترین کۆسپ بێت لەبەردەم بانگەوازی (لەخۆتەوە دەست پێبکەم) ئەو بانگەوازەی ئەرکی ئەوە دەخاتە سەرشانی تاك کە بەرەنگاری هەموو سلبیاتەکانی کۆمەڵگاکەی ببێتەوە).

ئەوتاکانەی کە رێگای تێکەڵکردنی میکانیکی بەکاردەهێنن، فرۆم بە (هەمەرەنگی کۆمەڵایەتی) وەسفیان دەکات ئەمانە بۆ ئەوەی هەست بە تەنیایی نەکەن بە هەموو جۆرە رەنگێك، خۆیان رەنگدەکەن، بەڵام لە ئەنجامدا دەروون و خودی خۆیان وندەکەن، ئەم رێگایەش لە تبوونێك دروست دەکات لە نێوان هەست و سۆزە راستەقینەکان لەلایەك و رەنگەکان لەلایەکی دیکەوە، ئەو رەنگا نەی وێنەیەکی ساختەو نادروست بەدەستەوە دەدەن.

فرۆم بەوەکوتایی دێنی کە (تاك) لەچاخی نوێدا، لە هەموو حاڵەتەکان هەست بە(نامۆیی) دەکات، ئەویش لەبەر ئەوەی مرۆڤ، بووتە بەندەی هەموو ئەو شتانەی خۆی دروستیکردون، تادەگاتە ئەو رادەیەی، کە مرۆڤ خوداشی بۆ خۆی دروستکردوە، ئەو دەڵێت(مرۆڤ بەندەی هەموو خوداکانە تەنها خوای راستەقینە نەبێ).

لەسەر ئەو شتانەی پێشتر باسکران، فرۆم تیۆرە کۆمەڵایەتیەکەی خۆی بەرە بەرە بونیات دەنێت، لە بارەی باسکردنی جۆرەکانی خێزان و ئەو پەیوەندیەی لە نێوان ئەندامەکانیاندا هەیە، تادەگاتە وەسفکردنی بارودۆخی کۆمەڵگە وەکو (گشتێك) لە میانەی دابەشکردنیدا بەسەر چەند بەشێکی جیاواز، پاش کۆتایهێنان بەوەسفکردنی کۆمەڵگەکانی چاخی نوێ، ئەو کۆمەڵگایانەی(نامۆیی) بەسەریاندا زاڵە، بەو پێیەی زۆرینەی تاکەکانی، هەست بە (نامۆیی) دەکەن، فرۆم بۆ وێنە کێشانی کۆمەڵگایەك، هەوڵدەدات کە نە لە ئازادی رابکەن و نەهەستیش بە نامۆیی بکەن (لەمەدا رەنگە بەوە کاریگەر بێت، کە لای مارکس هەیە، ئەویش تەواو نەبوونی وێنەی نموونەیی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیە بە شێوەیەکی حەتمی) و ناوی (کۆمەڵگەو سۆسیالیزمی مرۆڤایەتی) بە سەردا براوە.

ئینجا لە پوختەی بیروراکانی ئەریك فرۆم کە بە پلەی یەکەم رەچاوی مرۆڤی رۆژئاوایی کراوە(بە تێبینی کردنی ئەوەی، کە رۆژئاوا لە چاخی نوێدا، کاریگەری بەسەر هەموو جیهاندا هەبووەو ئەم کاریگەریەش بەسەر هەموو کۆمەڵگەکانی دنیادا رەنگی داوەتەوە، بەمجۆرەش تیۆرەکانی فرۆم بەسر زۆرینەی کۆمەڵگاکانی جیهان جێبەجێدەبێت) ئەوە هەڵدەهێجین کە مرۆڤی چاخی نوێ، سرود بۆ رابردوی خۆی دەڵێتەوە، ئەو رابردوە ئارامەی، تا ئێستاش کاریگەری بەسەروە ماوە، لەبەرئەوەی باق و بریقی مەدەنیەت و شارستانیەتی نوێ، گۆرانێکی لە نێوان خۆی و لەنێوان گەرانەوە بۆ رابردوو دروستکردوە، هەر بۆیە تاك لە ناخەوە هەست بە بێزاری دەکات، لەوانەیە ئەمەش لە بەر ئەوە بێت کەوا هەست بکات، سیستەمی ژیانی رابردوو، سیستەمێکی سروشتی لەگەڵ مرۆڤ و، رەنگە بەهەمان رادە لەگەڵ ئاژەڵیش گونجاو بێت، بەڵام توانای سەرنجراکیشان لە چاخی نوێدا، هیوای ئەوە دەبەخشێت، کە مرۆڤ دەتوانێ لە ئێستادا بەسەر هەستەکانی خۆیدا زاڵبێت، بەڵام واش پێدەچیت، ئەم زاڵبوونە، کارێکی نەکردەبێت.

سەرچاوە:- گۆڤاری- روزا اليوسف-عدد (٣٩٤٨) -ص/ ١٥٠ عداد: وائل البشير